

СОЛИҚ МАЪМУРИЯТЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ ХУСУСИДА

Бабаев Фаррух Мансурович

Иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳузуридаги Солиқ қўмитаси

Солиқ маъмуриятчилиги ҳар қандай иқтисодиётда ҳал қилувчи роль ўйнайди, даромадларни шакллантириш ва давлат бошқарувининг асоси бўлиб хизмат қилади. Даромадларни самарали йиғиш, иқтисодий ўсишни рағбатлантириш ва ижтимоий фаровонликни таъминлаш учун солиқ маъмуриятчилигининг самарали тизимлари муҳим аҳамиятга эга. Бироқ, кўплаб мамлакатлар солиқ маъмуриятчилиги жараёнларини оптималлаштиришда қийинчиликларга дуч келишмоқда. Бугунги кунда барча ривожланган мамлакатларда солиқ маъмуриятчилигини яхшилаш, самарадорликни ошириш ва қонунчиликка риоя қилишни кучайтириш учун амалга оширилиши мумкин бўлган турли стратегияларни ўрганилмоқда.

Тўлиқ солиққа риоя қилиш билан, албатта, юрисдикция йўқ. Бироқ, ривожланаётган мамлакатларда солиққа риоя қилмаслик даражаси ривожланган мамлакатлар билан солиштирганда, нисбатан юқори. Юқори даражада риоя қилмаслик ҳолатида солиқ маъмурияти полициячи ролини ўйнаши керак [1].

Бироқ, ресурслар чекланганлиги сабабли, солиқ маъмуриятлари ихтиёрий риоя қилишни қўллаб-қувватлаш ва керак бўлганда риоя қилишни таъминлаш учун имкониятларни ривожлантиришлари керак. Мувофиқликни таъминлаш қобилияти, қоидабузарликларни аниқлаш ва риоя қилмаганларни жазолаш учун хавфга асосланган аудит каби стратегик аралашувлардан фойдаланишни ўз ичига олади. Адабиётларни кўриб чиқишда солиқ маъмуриятининг имкониятлари билан боғлиқ турли жиҳатлар ва хусусиятлар муҳокама қилинади. Хулоса қилиб айтганда, солиқ маъмуриятининг салоҳияти солиқ маъмуриятчилиги жараёнларини амалга ошириш, турли маълумотлардан фойдаланиш ва турли манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатларни энг самарали тарзда иқтисодиётнинг салоҳиятидан келиб чиққан ҳолда юқори даражадаги солиқ тушумларини сафарбар қилиш қобилиятини ўз ичига олади.

Шундай қилиб, солиққа тортиш имкониятлари паст бўлган мамлакатлар, аксарият ривожланаётган мамлакатларда бўлгани каби, иқтисодий фаолият (ЯИМ) ва уларнинг салоҳиятига нисбатан пастроқ солиқ тушумларини йиғади. Солиқ маъмуриятининг қобилияти солиқ маъмурияти фаолиятининг турли кўрсаткичлари билан ўлчанади [2]. Ушбу чора-тадбирлар солиқ маъмуриятининг ўз мақсад ва вазифаларига нисбатан қанчалик яхши ёки қанчалик ёмон ишлаётганлигидан далолат беради. Ушбу самарадорлик кўрсаткичларининг тўғри мониторинги бошқарув ислохотлари, самарадорлик, харажатлардан хабардорлик ва умумий самарадорлик нуқтаи назаридан яхшилаш имконини беради [3].

ХВФ ва Жаҳон банки ҳомийлигида ишлаб чиқилган Солиқ маъмуриятини диагностика қилиш воситаси солиқ маъмуриятчилигининг муҳим жиҳатлари бўйича мамлакат солиқ маъмурияти фаолиятини ўлчайдиган интеграциялашган мониторинг тизимидир [2]. Солиқ маъмуриятининг қобилияти ва фаолиятининг асосий кўрсаткичи солиқларни ошириш қобилиятидир, бу солиқ тушумларининг ЯИМга

нисбати сифатида ўлчанади. Ресурслардан ташқари солиқларнинг ЯИМдаги улуши ёки тўғридан-тўғри солиқларнинг ЯИМдаги улуши каби янада қатъий чоралар ҳам тез-тез қўлланилади.

Солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш ва унинг самарадорлигини ошириш борасида кўплаб барча мамлакатларга хос умумий муаммолар ҳам мавжудки, улар бартараф этилмас экан ижобий натижаларга эришиш имконсиз. Биз ушбу умумий муаммоларни бирма бир кўриб чиқиш орқали уни тушунишга ҳаракат қиламиз. Жумладан:

1. Мураккаб солиқ қонунлари ва тартиб-қоидалари риоя қилиш ва амалга ошириш учун жиддий тўсиқ бўлиши мумкин. Солиқ қонунчилигини соддалаштириш ва маъмурий тартиб-таомилларни соддалаштириш солиқ тизимини янада қулай ва шаффоф қилиш имконини беради. Аниқ солиқ қонунлари чалкашликни камайтиради ва солиқ тўловчиларга ўз мажбуриятларини тушунишни осонлаштиради. Соддалаштириш бўйича саъй-ҳаракатлар қоғозбозликни қисқартириш, фойдаланувчиларга қулай онлайн платформаларни жорий этиш ва солиқ тўловчиларга тегишли кўрсатмалар беришга ҳам эътибор қаратиш лозим.

2. Солиқ маъмуриятининг эскирган тизимлари самарадорликка тўсқинлик қилиши ва хатолар хавфини ошириши мумкин. Ҳукуматлар рақамли технологиялар ва автоматлаштирилган тизимларни ўзлаштириш орқали солиқ маъмурияти инфратузилмасини модернизация қилишга сармоя киритиши керак. Онлайн ариза бериш ва тўлов платформаларини, электрон ҳисоб-фактураларни ва маълумотларни таҳлил қилиш воситаларини жорий этиш жараёнларни соддалаштириши, қоғозбозликни қисқартириши ва аниқликни ошириши мумкин. Автоматлаштириш, шунингдек, солиқ органларининг юқори хавфли ҳудудларга эътибор қаратишлари учун ресурсларни бўшатиши ва ҳуқуқни муҳофаза қилишни яхшилаши мумкин.

3. Солиқ тўловчиларга юқори сифатли хизматлар кўрсатиш ишончни мустаҳкамлаш, қонунчиликка риоя қилишни рағбатлантириш ва солиқ фарқини камайтириш учун муҳим аҳамиятга эга. Солиқ органлари солиқ тўловчиларга йўл-йўриқ ва ёрдам сўрашлари мумкин бўлган каналларни таклиф қилиш орқали мижозларга хизмат кўрсатишни биринчи ўринга қўйишлари керак. Фойдаланувчилар учун қулай онлайн порталларни ишлаб чиқиш, махсус ишонч телефонларини ташкил этиш, сўровларга аниқ ва ўз вақтида жавоб бериш солиқ тўловчиларни кучайтириши ва ихтиёрий равишда риоя этилишини рағбатлантириши мумкин.

4. Самарали солиқ маъмурияти қатъий риоя қилиш ва ижро механизмларига таянади. Ҳукуматлар солиқ тўлашдан бўйин товлаш ва фирибгарликни аниқлаш ва олдини олишга қаратилган саъй-ҳаракатларга устувор аҳамият беришлари керак. Аудит имкониятларини кучайтириш, юқори хавфли ҳудудларни аниқлаш учун маълумотлар таҳлилидан фойдаланиш ва мувофиқликни мунтазам текширишни ўтказиш талабларга жавоб бермайдиган солиқ тўловчиларни аниқлашга ёрдам беради. Солиқ органлари ва бошқа давлат идоралари ўртасидаги ҳамкорликдаги ташаббуслар ҳам ахборот алмашишни кучайтириши ва ижро натижаларини яхшилаши мумкин.

5. Солиқ тўловчилар ўртасида солиқ саводхонлигини ошириш қонунчиликни ихтиёрий бажаришни рағбатлантиришнинг муҳим омилidir. Ҳукуматлар солиқ мажбуриятлари, имтиёзлар ва солиққа тортишнинг умумий аҳамияти ҳақида

хабардорликни оширишга қаратилган солиқ тўловчиларни ўқитиш дастурларига сармоя киритишлари керак. Бундай дастурларни семинарлар, онлайн ресурслар, таълим муассасалари ва профессионал ташкилотлар билан ҳамкорлик қилиш орқали амалга ошириш мумкин. Солиқ тушумларидан фойдаланиш бўйича шаффоф мулоқот ҳам аҳолининг солиқ тизимига ишончини ошириши мумкин.

6. Солиқ маъмурияти муаммолари миллий чегаралар билан чегараланмайди. Бошқа давлатлар билан ҳамкорлик қилиш ва халқаро солиқ ташаббусларида иштирок этиш солиқ тўлашдан бўйин товлаш ва база эрозиясига қарши курашишга ёрдам беради. Ахборот алмашиш, жаҳон стандартларини қабул қилиш ва биргаликдаги саъй-ҳаракатларни амалга ошириш солиқ маъмуриятчилигини кучайтириши ва бизнес учун тенг шароитларни таъминлаши мумкин.

Солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш кўп қиррали вазифа бўлиб, комплекс ёндашувни талаб қилади. Солиқ қонунчилигини соддалаштириш, тизимларни модернизация қилиш, солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни яхшилаш, қонунчиликка риоя этиш ва уларнинг ижросини таъминлашни кучайтириш, солиқ маълумотларини ривожлантириш ҳамда халқаро ҳамкорликни ривожлантириш солиқ маъмуриятчилигининг янада самарали бўлишига эришишнинг муҳим элементлари ҳисобланади. Ушбу стратегияларни амалга ошириш орқали ҳукуматлар даромадларни йиғишни оптималлаштириши, иктисодий ўсишни рағбатлантириши ва барча манфаатдор томонлар манфаати учун адолатли ва шаффоф солиқ тизимини яратиши мумкин.

Адабиётлар:

1. Savić, G., Dragojlović, G., Vujošević, M., Arsić, M., & Martić, M. (2015). Impact of the efficiency of the tax administration on tax evasion. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 28(1), 1138-1148. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2015.1100838>
2. Crandall, W. (2010). *Revenue administration: Performance measurement in tax administration*. Washington D.C.: International Monetary Fund
3. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2011). *Forum on tax administration: Tax administration in OECD and selected non-OECD countries: Comparative information series (2010)*. Paris, France: OECD Publishing.